

УДК 324

Ю. О. Рябой
старший викладач кафедри менеджменту
Миколаївської філії Європейського університету

СПЕЦИФІКА ПОЛІТИЧНОГО ПЛЮРАЛІЗМУ В УМОВАХ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ 2013–2015 РР.

Події листопаду 2013 – лютого 2014 рр., які зараз отримали назву Революція гідності, створили підґрунтя для зростання ролі громадян як безпосередніх суб'єктів політичного процесу і створення принципово нового шляху розвитку політичного плюралізму на теренах України. Непідписання президентом України В. Януковичем Угоди про асоціацію з Європейським Союзом стало причиною акцій протесту. Неправомірне застосування силових методів до мітингувальників на Майдані Незалежності сприяло перетворенню протестів проти несподіваного підписання Угоди з Європейським Союзом на масову акцію спротиву владі. Як одну з причин такого розвитку подій можна виділити недовіру населення до тогочасної влади і крайнє негативне ставлення до політичних процесів, які відбувалися в країні. Подальші після Революції гідності події запровадили початок процесів трансформації політичного життя України у бік політичного плюралізму.

Автор має на меті здійснити дослідження специфіки політичних процесів як факторів політичного плюралізму з осені 2013 р. й до сьогодні.

21–22 лютого 2014 р. рішенням Верховної Ради VII скликання в Україні була відновлена дія положень Конституції в редакції 2004 р., які передбачали парламентсько-президентську модель організації державної влади. Унаслідок зміни влади відбулося політичне переформатування Парламенту – створена коаліція «Європейський вибір». Головою Верховної Ради й, відповідно до Конституції, виконуючим обов'язки Президента став один із лідерів ВО «Батьківщина» О. Турчинов.

Новий склад Кабінету Міністрів було сформовано з представників партій-членів коаліції й активістів Майдану. Представники партії «УДАР» відмовилися входити в уряд, зважаючи на позицію лідера партії В. Кличка як майбутнього кандидата на посаду Президента. Уряд очолив А. Яценюк (на той момент – представник ВО «Батьківщина»).

Були проведені масштабні зміни в керівництві правоохоронних органів і силових структур, місцевих державних адміністрацій. З метою стабілізації ситуації в східних областях влада вдалася до нестандартного підходу: головами Дніпропетровської й Донецької обласних державних адміністрацій були призначені представники великого бізнесу І. Коломойський і С. Тарута.

Верховна Рада України прийняла рішення про проведення 25 травня 2014 р. позачергових виборів Президента України, місцевих виборів у м. Києві та низці інших міст і регіонів.

Президентська кампанія розгорталась у надзвичайних обставинах, на фоні конфлікту в Криму та активізації сепаратистських рухів на Півдні та Сході України. У виборах узяли участь 21 кандидат, основна боротьба тривала між кандидатами П. Порошенком і Ю. Тимошенко. У результаті Петро Порошенко переміг у першому турі. У більшості областей України Петро Порошенко отримав більше ніж 50% голосів виборців, а в одинадцяти областях за нього проголосувало більше ніж 60%. Частка тих, хто підтримав П. Порошенка, найбільша серед виборців Західної України: Львівська область – 70%, Закарпатська – 68,1%, Вінницька – 67,6%, Івано-Франківська – 66%, Київ – 61,7%. Кіровоградська – 61,4%, Київська – 60,1%. Лише в семи областях П. Порошенко не зміг подолати позначку в 50% – у Луганській (27,1%), Харківській (38,1%), Запорізькій (42,4%), Одеській (44,6%), Чернігівській (47,4%), Миколаївській (47%) і Донецькій (48,8%) областях. Лідер ВО «Батьківщина» Ю. Тимошенко одержала 12,8%, лідер Радикальної партії О. Ляшко – 8,3% голосів [1]. Загалом же перемога П. Порошенка в першому турі стала наслідком прагнення

суспільства до якнайшвидшої стабілізації влади та надії на мирне врегулювання конфлікту на Донбасі.

Що стосується парламентських виборів 2014 р., то вибори до Верховної Ради України відбувалися за виборчим законом 2011 р. з мажоритарно-пропорційною виборчою системою у співвідношенні 50/50 і виборчим бар'єром 5%. Вибори не проводилися в АР Крим і на територіях Донецької й Луганської областей, контрольованих терористами. В одномандатних округах вибори проводились у 198 із 225 округів, до списків було внесено близько 30,5 млн виборців. У виборах за партійними списками взяли участь 29 партій. У змістовому аспекті стрижнем передвиборчих кампаній партій були теми: відновлення миру/захисту країни; утримання економічної ситуації/боротьби з економічною кризою; здійснення реформ/реалізації європейського вибору; оновлення влади (люстрації)/боротьба з корупцією.

Громадська думка щодо парламентських виборів була такою. У виборах до Верховної Ради України мали намір узяти участь 65% населення. Найбільший відсоток тих, хто висловив готовність узяти участь у голосуванні, – у Західному (88%) і Центральному (76%) регіонах, істотно менша готовність до участі у виборах – у Південному (57%) і Східному (59%) регіонах, а на Донбасі зголосилися до участі у виборах лише 23,5% жителів. Порівняно з виборами 2012 р., більше ніж удвічі зменшився відсоток тих, хто пояснював свою відмову від участі у виборах недовірою до чесності проведення виборів (з 25% до 13%), зменшилася й кількість тих, кого взагалі не цікавить політика (з 16% до 10%). Напередодні виборів 2014 р. 43% населення схильні були вважати, що вибори зможуть поліпшити ситуацію в Україні, 32% вважають, що вибори нічого не змінять, а 7% упевнені, що вибори лише погіршать ситуацію [2].

У результаті парламентських виборів виборчий бар'єр подолали шість партій: із них 5 представляли нову владу – Блок Петра Порошенка, Народний фронт, Об'єднання «Самопоміч», Радикальна партія О. Ляшка, ВО «Батьківщина», одна – попередню (Опозиційний блок). Більшість кандидатів, обраних в одномандатних округах, були висунуті провладними політичними силами або підтримувалися ними.

Післявиборчі опитування окреслили такі позиції. Більшість виборців (73%) вважали, що зробили на виборах правильний вибір. Серед виборців парламентських партій задоволені своїми партіями виборці Опозиційного блоку (88%), партій «Самопоміч» (82%), «Народний фронт» (75%), ВО «Батьківщина» (75%), Радикальної партії Олега Ляшка (75%), Блоку Петра Порошенка (68%). Проте й виборці партій, які не пройшли до Верховної Ради, уважають, що їхній вибір був правильний: Комуністичної партії (95%) і ВО «Свобода» (86%). А найбільше впевнені в правильності свого волевиявлення ті, хто пішов на вибори та зіпсував виборчий бюлетень (98%). Виборці всіх без винятку політичних сил позитивно оцінюють діяльність у новообраній Верховній Раді тієї партії, за яку вони проголосували: 53% – позитивно й лише 10% – негативно. Більшість населення позитивно оцінює те, що в новообрану Верховну Раду зайшла група громадських активістів (позитивних оцінок – 59%, негативних – 23%) і військових, які брали участь у бойових діях на Донбасі (53% позитивних оцінок і 27% негативних). Громадяни вважають, що саме ці депутати зможуть унести позитивні зміни в діяльність Верховної Ради України [3].

Загалом же вибори зафіксували нову розстановку політичних сил у країні, а саме: орієнтація на європейську інтеграцію стала «мейнстрімом» партійно-політичного середовища: усі кандидати, які посіли найвищі позиції за результатами виборів, представляли проєвропейську частину

політичного спектру; утратила підтримку колишня «партія влади» – Партія регіонів, а також КПУ (не досяг успіху жоден із кандидатів, пов'язаних із попереднім режимом); суспільство не підтримало політичні сили, що позиціонують себе як праворадикальні (ВО «Свобода», Правий сектор); партія «УДАР» утратила претензії на лідерські позиції. Це сталося через відмову її лідера В. Кличка брати участь у президентських виборах, що не могло бути компенсовано його перемогою на виборах міського голови Києва.

Головними підсумками парламентських виборів також є такі: завершення процесу оновлення вищих владних інститутів, започаткованого після перемоги Революції гідності 2013–2014 рр.; значне кількісне та якісне оновлення Парламенту. 236 із 422 обраних депутатів були обрані вперше, до виборчих списків партій активно залучалися «нові обличчя» – учасники АТО, громадські активісти, волонтери, журналісти; зменшення рівня представництва основних ФПП і, відповідно, їх впливу на діяльність Парламенту; формування коаліції з проєвропейських політичних сил; кількісний склад коаліції, здатний забезпечити її стабільне функціонування; наявність можливостей для створення конституційної більшості; закріплення «лідерського» характеру більшості провідних політичних партій; утрата політичними спадкоємцями Партії регіонів монополії на представництво інтересів виборців Півдня і Сходу України; зменшення рівня представництва в Парламенті крайніх політичних сил, як лівих, так і правих [4].

27 листопада 2014 р. у Верховній Раді України VIII скликання створено Коаліцію депутатських фракцій, до якої ввійшли 302 народних депутати – члени фракцій провладних політичних партій і позафракційні. Решта депутатів належать до складу фракції «Опозиційний блок» (40 осіб), двох депутатських груп (по 19) або є позафракційними (42 особи). Коаліція сформувала новий склад Уряду за принципом фракційного представництва, уперше в Україні, із залученням вихідців з інших країн, які отримали українське громадянство. Уряд знову очолив А. Яценюк. 11 грудня 2014 р. Верховна Рада затвердила Програму дій Кабінету Міністрів на 2015–2016 рр., так надавши Уряду річний імунітет.

Після перемоги демократичних сил організована громадськість, зокрема громадські структури Євромайдану, одразу включилися в процес відновлення конституційного ладу в Україні, реформування системи державної влади, подолання корупції та беззаконня, захисту прав і свобод людини та громадянина. Проте ці позитивні процеси й тенденції суспільно-політичного поступу були поставлені під загрозу новим серйозним викликом національній безпеці України – військовою агресією з боку Російської Федерації, окупацією та анексією АРК, інспіруванням російськими спецслужбами і проросійськими організаціями сепаратистських заворушень на Сході й Півдні України [5].

У 2015 р. відбулись вибори на місцевому рівні. Попри всі недоліки в законодавчому та організаційному забезпеченні, президентські й парламентські вибори 2014 р. в Україні значували собою перемогу тих політичних сил, які називали себе «післямайданними». Час, що минув із моменту тих виборів, показав, щоправда, що далеко не всі з цих новообраних і новопризначених політиків відповідають тим вимогам, які звучали на Євромайдані. Але залишалось головне: завершити реформатування влади й на третьому – місцевому – рівні [6]. Місцеві вибори мали б закінчити «перезавантаження» влади в Україні й остаточно відповісти на питання: який політичний баланс існує в країні в післямайданну епоху.

За висновками експертів, складна соціально-економічна ситуація та відсутність видимих результатів реформ призвели до того, що збільшити свої електоральні здобутки в жовтні 2015 р., порівняно з парламентськими виборами 2014 р., змогли лише ті політичні сили, які гостро критикували дії центральної влади. Найбільша провладна партія «Блок Петра Порошенка «Солідарність», незважаючи на поглинання організаційних активів УДАРУ й Народного фронту, лише

наблизилась до результату, отриманого на парламентських виборах (22%). Натомість гостра критика влади дала змогу досягти найкращого електорального росту насамперед УКРОПУ та ВО «Батьківщина». При цьому результат останньої цікавий тим, що ця політична сила входить до провладної коаліції [7].

Для порівняння, «конструктивна» критика влади об'єднанням «Самопоміч» під час цих виборчих перегонів дала швидше зворотній результат. Порівняно з парламентськими виборами, Самопоміч розгубила значну частину свого електорату, особливо у своїх базових регіонах (на Заході й у столиці). На відміну від решти парламентських партій, які брали участь у виборах до всіх обласних рад, Самопоміч «пропустила» вибори до Рівненської, Одеської, Миколаївської, Сумської, Черкаської та Чернігівської обласних рад. Опозиційний блок також незначно покращив свій результат (з 9 до 12%), хоча в боротьбу за колишнє електоральне поле Партії регіонів на цих виборах (на відміну від виборів до Верховної Ради України 2014 р.) включилися нові політичні проекти – «Відродження» та «Наш край», які отримали результат у межах прохідних 5%. Аналітики також відзначають, що ВО «Свобода» поступово повертає свої попередні позиції. За їхніми даними, якби в жовтні 2015 р. відбувалися парламентські вибори, партія потрапила б до парламенту. А от Радикальна партія Олега Ляшка, незважаючи на жорстку опозиційну риторику, не змогла покращити свої здобутки, порівняно з минулим роком. Результат «радикалів» зберігся на показниках 2014 р. Разом із тим, зазначають аналітики, у місцевих виборах не брав участі Правий сектор, участь якого могла б скоригувати результати одразу кількох політичних сил, найбільше Свободи, УКРОПУ та Радикальної партії [7].

Місцеві вибори, що пройшли в Україні 25 жовтня 2015 р., продемонстрували певні зміни в політичній ситуації в державі, що сталися за рік після парламентських виборів. Характерною ознакою місцевих виборів 2015 р. стала досить низька явка виборців, яка, за офіційними даними ЦВК, становила 46,62% від загальної кількості виборців. На виборах депутатів Київської міської ради 5-відсотковий бар'єр подолали партія «Блок Петра Порошенка «Солідарність», Об'єднання «Самопоміч», ВО «Батьківщина», Українська партія «Єдність» і ВО «Свобода». На виборах до міськради Харкова проходять партія «Відродження» – 51,3%, Об'єднання «Самопоміч» – 16,4%, Блок Петра Порошенка «Солідарність» – 6,9%, партія «Наш край» – 4,5%, ВО «Батьківщина» – 3,4%, Волонтерська партія – 3,3%. На виборах до Львівської міськради перемагає Самопоміч – 32,7%, на другому місці БПП «Солідарність» – 12,8%, третьою йде ВО «Свобода» – 11,3%, замикають п'ятірку партії «Громадянська позиція» – 9,7% і «Народний контроль» – 7,4%. На виборах до Дніпропетровської міськради переміг Опозиційний блок – 30,3%, на другому місці – УКРОП, на третьому – «Громадська сила» [8].

Як бачимо, кардинальної зміни балансу сил на місцях місцеві вибори 2015 р. не показали. Показовим тут є результат місцевих виборів до Дніпропетровської міськради, де найбільшу кількість голосів отримав Опозиційний блок. Так, головним змістом кампанії Опозиційного блоку стала тема зубожіння населення. Агітаційні ролики буяли жорсткими картинками соціальної дійсності, які мали наштотувати виборця на думку, що «раніше все було краще». Інструментами донесення меседжу кампанії Опозиційного блоку стали контрольовані телеканали – «Інтер» і «Україна», а також велика кількість замовних матеріалів на інших телеканалах [9]. Очевидно, що свою ставку Опозиційний блок зробив на простий електорат переважно східних регіонів країни, і завдання було визначено чітко – отримати «свої регіони» і представництво в радах по всій Україні. Натомість перемогу на виборах до харківської міськради отримала партія «Відродження». У цьому сенсі варто відзначити, що в результаті «опозиціонери» суттєво втратили на сході країни, поступившись регіональним проектам, але змогли отримати представництво в місцевих радах у центрі України, що в партії вважають успіхом.

Загалом же вибори до місцевих органів влади 2015 р. продемонстрували досить серйозний рівень «політичної апатії серед виборців». Судячи з результатів місцевих виборів, жодна з політичних сил не може претендувати на якусь більш-менш значиму підтримку в масштабах країни або одного регіону.

Варто також звернути увагу на аналітику місцевих виборів 2015 р. в Україні, яку надали іноземні медіа. Так, британське видання *Open Democracy* стверджує, що ці вибори не можуть нічого змінити, бо оновлення, яке начебто відбулося в місцевих осередках партій, насправді є лише ширмою для подальшого політиканства й розквіту корупції. Немає оновлення еліт, немає нових облич, немає нових підходів і немає бачення майбутнього. У списках більшості партій присутні ті, проти яких люди протестували, кого вони вважають корупціонерами й бандитами. Американське видання *Foreign Policy* беззаперечно пов'язує місцеві вибори з можливістю подальшого проведення реформ. Журналісти видання вважають, що саме ці вибори мали стати показником того, чи дійсно країна готова до реформ, чи знов скотиться в популізм [9].

Отже, події 2013–2015 рр. яскраво засвідчили проблеми політичного процесу України, які накопичувались досить тривалий час. Серед причин треба зазначити фактор політичної еліти. Саме політична еліта довгий час використовувала штампи для утримання власного електорату шляхом створення низки міфів і штампів про іншу частину суспільства, що призвело до недовіри та низки фобій.

Друга причина конфлікту – це особливість міжрегіональних стосунків, а саме відносин центру й регіонів. Між регіонами України (переважно між Заходом та іншими регіонами) існують досить суттєві розбіжності в поглядах на деякі питання, які можна умовно згрупувати в такі блоки: ставлення до радянського минулого та загалом історії України; бачення майбутнього України; ставлення до окремих виявів українського патріотизму; ставлення до статусу російської мови; оцінювання ментальної й культурної близькості з жителями інших країн і регіонів; зовнішньополітичні орієнтації. Це дає підстави говорити про різні світогляди жителів зазначених регіонів і наявність на регіональному рівні субнаціональних ідентичностей.

На сході України довгий час панував феодальний принцип, де місцевий керівник, демонструючи лояльність до центральної влади, отримував де-факто повну владу в регіоні. Водночас він концентрував адміністративний фінансовий і силовий ресурси. При цьому в населення в силу низки причин сформувався підданський тип політичної культури, що виявлялось у очікуванні сильної влади та вирішення більшості власних проблем саме державними структурами.

Третя причина – відсутність ефективної гуманітарної й інформаційної політики. Великий вплив саме російського телебачення, кінематографу та інших сфер, з одного боку. З іншого боку, набагато менший вплив українського продукту, що створювало гіпертрофоване уявлення людей про Росію й забезпечувало постійну присутність російського способу життя, при цьому нівелюючи український. Такі процеси вплинули на процеси ідентифікації певних громадян особливо на сході з російською реальністю й Росією.

Четверта причина – відсутність достатньої боротьби із сепаратистськими виявами. Наприклад, з'їзд у Северодонецьку, проект «ДНР», який існує з 2005 р., чи проросійські рухи в Криму. Водночас усі перераховані фактори наклалися на історичні передумови часів Радянського Союзу, які вплинули на формування певного типу політичної еліти й політичної культури громадян.

Політична культура колишнього Радянського Союзу відрізнялася стійкістю й регулярністю відтворення. Це досягалося специфічною системою соціалізації, яка здійснювалася засобами тотального контролю над народом з боку правлячих класів, серед яких монополіє право влади на реалізацію системи освіти, можливість кар'єрного зростання лише через вступ до Комуністичної партії, механізми номенклатури, цілеспрямована кадрова політика.

Особливості політичної культури відповідного періоду полягають у глибинному розриві між політичними елітами та основною частиною пересічного населення. Як наслідок радянського минулого подібний розрив спостерігається в нашому суспільстві й досі.

Специфічна ознака радянської політичної культури виявлялася в явищі русифікації. Ліквідація та нівелювання всіх виявів українськості (спілкування партійної еліти переважно російською мовою; руйнування української автокефальної та греко-католицької церков, у свою чергу, збільшення впливу й ролі Православної церкви Московського патріархату; фізичне винищення свідомої української інтелігенції; вилучення україномовних видань) надало можливість вітчизняному автору Г. Тимощуку визначити цей процес як акцію «внутрішнього тероризму» [10, с. 13]. До характеристик подібного «тероризму» було зараховано, крім усього іншого, феномен «присотсування» (задля виживання громадяни пасивно «пливуть» за течією, тим самим неусвідомлено підтримуючи наявний політичний лад). У контексті вищезазначених характеристик важливим елементом суспільного розвитку стає проблема толерантності. В українських політичних умовах має місце скоріше протилежне явище нетолерантності. Нетолерантність – законмірне і природне породження кризових явищ, соціальної нестабільності, зниження життєвого рівня населення, уважає автор О. Середа [11, с. 3].

Отже, у радянський час концентрація економічної, політичної та ідеологічної влади в руках правлячого класу, який утілював у своїй особі державу, призвела до поглинення державою суспільства й індивіда. Тому не дивно, що українська політична еліта, на відміну від політичної еліти країн Центральної Європи, за більше ніж два десятиріччя незалежності не зазнала суттєвих змін. Досі представниками політичної еліти сучасної України є представники колишньої радянської партійної та господарського апарату. За роки незалежності в нас не сформувалася власна «національна аристократія», яка прагнула б стати провідником суспільної консолідації й духовного відродження України. Можна говорити не стільки про еліту, скільки про псевдоеліту, «квазіеліту» – явище, притаманне тоталітарним і неототалітарним політичним системам, яким властива воля до панування, лише незначною мірою підкріплена піклуванням про інтереси суспільства й майбутнє країни [12, с. 183]. У таких умовах більшість представників політичної еліти є носіями традиційної політичної культури, одним із визначальних компонентів є трайбалізм-схильність до культурної й суспільно-політичної плеїмної відокремленості, тобто клановості та «кумівства», пише Т. Захарова [13, с. 3]. Варто зазначити, що важливим елементом у вирішенні цього питання є закони про декомунізацію, прийняті парламентом 09 квітня 2015 р. Проте важливим є питання їх імплементації на практиці.

У цьому аспекті Україна стоїть на порозі найважливіших системних реформ, провести які без внутрішньої консолідації й компромісів буде надзвичайно складно. Має розпочатися реальний процес елітаризації політичного правлячого класу через його оновлення, поповнення насамперед молоддю. Цей процес має розглядатися не лише як важливий атрибут державного будівництва, а і як основа політичної модернізації й тому потребує осмисленої загальнодержавної політики. Важливо забезпечити відкритість формування нової політичної еліти, запобігти можливості її трансформації в «нову номенклатуру», подолати пріоритетність економізму над гуманітарним мисленням. Зрештою, українська політична еліта має стати складовою європейської ліберально-демократичної еліти, ідентифікувати себе з відповідними цінностями [14, с. 274]. У цьому випадку важливим є залучення до влади людей із громадського сектора, фахівців різних напрямів і рівнів. Серед таких можна зазначити волонтерські рухи, професійно-галузеві об'єднання експертів різних галузей. Адже українська влада досі не налагодила ефективної взаємодії з громадянським суспільством, що є предметом критики з боку активістів. Не

створено відкритого та публічного доступу до документів, які регламентують проголошені реформи, шляхи їх утілення, зазначають, хто відповідальний за їх реалізацію тощо. У закритому режимі приводиться підготовка законопроектів без консультацій із громадськістю.

Громадські активісти намагаються створити механізми прямого впливу на владу, який зробіть її більш відповідальною. До цих ініціатив належить прийняття законопроектів про он-лайн петиції, процедура висловлення громадянами недовіри посадовцям і запровадження електронного голосування на виборах [15]. Активісти також розробляють механізми впливу на політичний процес, які не потребуватимуть їх представництва в Парламенті. 15 липня 2014 р. ініціатива «За відповідальну владу» спільно з Міжнародним центром перспективних досліджень презентувала законопроект про електронні петиції. Він передбачає, що пропозиції, за які впродовж 30 днів підписалися 0,5% громадян, котрі мають право голосу, – обов'язкові до розгляду органами влади. Це ліквідує монополію влади на формування порядку денного у Верховній Раді України. Цей законопроект дає змогу налагодити діалог між громадянським суспільством і урядовцями, зменшує ризики соціальних вибухів чи масових протестів. Наступним кроком ініціативи «За відповідальну владу» є реєстрація законопроектів «Про вогум недовіри посадовим особам», який надасть громадянам змогу звільняти посадовців своїм рішенням. Обидва законопроекти є прикладами прямої демократії в дії і збільшують участь громадськості у формуванні державної політики. Ще одним способом активного залучення суспільства до політичного процесу є запровадження електронного голосування. Це дасть змогу зменшити витрати на організацію виборчого процесу, збільшити явку на виборах через залучення молоді й дещо вирішити проблему з організацією виборів на тимчасово окупованих землях чи в районах, де немає фізичної можливості організувати вибори.

Отже, узагальнюючи характерні риси української політичної культури нашої держави в постреволюційний період, варто враховувати, що тоталітарна культура має своїх носіїв і серед нинішніх політичних діячів, а також неусвідомлену опору в наявних досі догматичних політичних стереотипах. У цьому разі політичні події з кінця 2013 р. й до сьогодні підтвердили, що для плюралізації політичного життя в Україні необхідною є інноваційна діяльність, спрямована на ствердження цінностей демократичної політичної культури: української національної ідеї, зовнішніх і внутрішніх інтересів України, формування орієнтацій та установок, спрямованих на повагу до людини як найвищої цінності, необхідності розбудови дієвого громадянського суспільства, утвердження толерантності в політичних відносинах, плюралізму тощо. Не менш важливим є завдання вивчення й запровадження кращих здобутків зарубіжних демократичних режимів на українських теренах, що автор має на меті зробити в наступних дослідженнях.

Література

1. Порошенко набрав більше 50% у переважній більшості областей – екзит-пол 25 травня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tsn.ua/vybory-2014/vybory-prezidenta/poroshenko-nabrav-bilshe-50-u-perevazhnyibilshosti-oblastey-ekzit-pol-351391.html>.
2. Громадська думка населення України: парламентські вибори-2014, вересень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dif.org.ua/ua/polls/2014_polls/gromads-2014_veresen-.htm.
3. Громадська думка післявиборчого опитування – вересень 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dif.org.ua/ua/polls/2015a/gromadska-dumka-pisljaviborchogo-opituvannja.htm>.
4. Україна-2014: рік тяжких випробувань. – К. : Центр Разумкова, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/upload/Pidsumky_2014_2015_A4_fnl.pdf.

5. Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні: загальні тенденції, регіональні особливості : [аналіт. доп.] / Національний інститут стратегічних досліджень. – К. : НІСД, 2014. – 78 с.

6. Рибаченко В. Місцеві вибори в Україні мають відбутися восени року / В. Рибаченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.newsru.ua/ukraine/26oct2014/parlyvyb2014.html>.

7. Попередні підсумки виборів: аналітики виявили зміни виборчих симпатій у регіонах України на основі даних аналітичного центру RATING Pro. від 10 листопада 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.5.ua/Mistsevi-vybory2015/Poperedni-pidsumky-vyboriv-analityky-vyivavly-zminy-vyborchych-sympatii-urehionakh-Ukrainy-98101.html>.

8. Результати місцевих виборів 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.korrespondent.net/ukraine/3580964-rezultaty-mistsevykh-vyboriv-2015>.

9. Гранчак Т. Місцеві вибори 2015: попередні результати / Т. Гранчак, І. Рудь // Резонанс. – 2015. – № 76. – С. 4–18. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbuviar.gov.ua/images/rezonans/2015/rez76.pdf>.

10. Тимошук Г.В. Формування політичної культури студентів як основи громадянської самореалізації : зб. наук. праць / Г.В. Тимошук ; Бердянський державний педагогічний університет. – 2010. – № 2. – С. 143–150.

11. Серeda О. Правова культура в Україні: хто винен і що робити? / О. Серeda // Віче. – 2010. – № 14. – С. 19–21.

12. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В.П. Горбатенко ; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.

13. Захарова Т.М. Функціонування політичного класу в сучасній Україні / Т.М. Захарова // Політологічні записки. – 2011. – № 3. – С. 3.

14. Гальчинський А.С. Лібералізм: уроки для України / А.С. Гальчинський. – К. : Либідь, 2011. – 288 с.

15. Inside Ukraine / Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://icps.com.ua/assets/uploads/files/IU20_UA_605.pdf.

Аноатація

Рябой Ю. О. Специфіка політичного плюралізму в умовах політичного процесу 2013–2015 рр. – Стаття.

У статті розглянуто специфіку політичних процесів як факторів політичного плюралізму з осені 2013 р. й до сьогодні. Указується, що події 2013–2015 рр. виявили проблеми політичного процесу в Україні, основними з яких є проблеми політичної еліти й політичної культури. Робиться висновок, що для плюралізації політичного життя в Україні на сучасному етапі необхідною є інноваційна діяльність, спрямована на утвердження цінностей демократичної політичної культури, розбудову дієвого громадянського суспільства, утвердження толерантності в політичних відносинах.

Ключові слова: парламентські вибори, громадська думка, політичні партії, владний інститут, місцеві вибори, політична апатія, електорат.

Аннотация

Рябой Ю. А. Специфика политического плюрализма в условиях политического процесса 2013–2015 гг. – Статья.

В статье рассмотрена специфика политических процессов как факторов политического плюрализма с осени 2013 г. и по настоящее время. Указывается, что события 2013–2015 гг. выявили проблемы политического процесса в Украине, основными среди которых являются проблемы политической элиты и политической культуры. Делается вывод, что для плюрализации политической жизни в Украине на современном этапе необходимой является инновационная деятельность, направленная на утверждение ценностей демократической политической культуры, развитие действенного гражданского общества, утверждение толерантности в политических отношениях.

Ключевые слова: парламентские выборы, общественное мнение, политические партии, властный институт, местные выборы, политическая апатия, электорат.

Summary

Ryaboy Y. O. Specificity of political pluralism in a political process in 2013-2015. – Article.

The author discussed the specifics of political processes as factors of political pluralism in the autumn of 2013 year till the present. The author noticed that the events of 2013–2015 years have depicted the problem of the political process in Ukraine, the

main ones is the problem of political elites and political culture. It is concluded that pluralistic political life in Ukraine at the present stage needs the innovation aimed to strengthening the values of a democratic political culture, the development of an effective civil society, strengthening tolerance in political relations.

Key words: parlament elections, public opinion, political parties, institute of governance, local elections, political apathy electorate.